

UOT 94(479.24)

H.Z.TAĞIYEV BAKI ORTA TEXNİKİ PEŞƏ MƏKTƏBİNİN FƏXRİ
HİMAYƏÇİSİ KİMİ

©2023

RAMİL NİFTƏLİYEV*

*AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu
ORCID: 0000-0001-5346-443X; e-mail: ramilniftali@rambler.ru
<https://doi.org/10.59849/2523-4765.2023.2.84>

Xülasə: *Məqalədə tanınmış sahibkar, xeyriyyəçi H.Z.Tağiyevin fəxri himayəçisi olduğu Bakı orta texniki peşə məktəbinin inkişafı üçün gördüyü tədbirlər nəzərdən keçirilir. Göstərilir ki, məktəb onun himayəsinə keçdikdən sonra yeni inşa edilən binaya köçürülmüş və şəraiti yaxşılaşdırmağa başlamışdı. Məktəbin maliyyə bazası möhkəmlənmiş, tədris imkanları artmışdı. H.Z.Tağiyev tərəfindən məktəbin xeyrinə gördüyü işlər nəticəsində bu məktəb Cənubi Qafqazın ən tanınmış məktəblərdən birinə çevrilmişdi. Məktəbin ildən-ilə əldə etdiyi uğurlar buraya şagird axınını sürətləndirmişdi. 1897-ci ildə məktəbdə 27 şagird təhsil aldığı halda 15 ildən sonra onların sayı 378-dək artmışdı. H.Z.Tağiyev məktəbin inkişafına xüsusi qayğı ilə yanaşmış, məktəbin inşasına və habelə təhsil alan şagirdlərə təmənnəsiz maliyyə dəstəyi göstərmişdir.*

Məqalənin yazılmasında dövrüyyəyə yeni daxil edilən arxiv materialları və həmin dövrün mətbuat yazıları ilə yanaşı, habelə bəhs olunan məktəblə bağlı yazılan əsərlərdən istifadə olunmuşdur.

Açar sözlər: *Şimali Azərbaycan, Bakı şəhəri, orta texniki peşə məktəbi, təhsil, fəxri himayəçi, xeyriyyəçi*

H.Z.TAGHIYEV AS AN HONORARY SPONSOR OF THE BAKU
SECONDARY TECHNICAL SCHOOL

©2023

RAMİL NİFTƏLİYEV*

*A.A.Bakikhanov Institute of History, ANAS
ORCID: 0000-0001-5346-443X; e-mail: ramilniftali@rambler.ru

Abstract: *The article discusses the measures taken in the development of the Baku Secondary Technical School by its honorary sponsor, a well-known businessman and philanthropist H.Z.Taghiyev. After the transfer of the school under his care, the school was moved to a new educational building and its situation began to change for the better. The financial base of the school was strengthened, and training opportunities were expanded. As a result of the work done by*

H.Z.Taghiyev for the benefit of the school, it had become one of the most popular schools in the South Caucasus. Year after year, the success of the school accelerated the influx of students here. In 1897, 27 students studied at this school, and after 15 years their number increased to 378. H.Z.Taghiyev paid special attention to the development of the school and provided gratuitous financial support in its construction, as well as to the students themselves.

When writing the article, along with the newly introduced archival documents, press materials of the period under study, as well as works written about the mentioned school, were used.

Keywords: Northern Azerbaijan, Baku city, secondary technical school, education, honorary sponsor, philanthropist

Г.З.ТАГИЕВ КАК ПОЧЕТНЫЙ ПОПЕЧИТЕЛЬ БАКИНСКОГО СРЕДНЕГО ТЕХНИЧЕСКОГО УЧИЛИЩА

©2023

РАМИЛЬ НИФТАЛИЕВ*

*Институт Истории им. А.А.Бакиханова НАНА
ORCID: 0000-0001-5346-443X; e-mail: ramilniftali@rambler.ru

Резюме: В статье рассматриваются меры, предпринятые в развитии Бакинского средне-технического училища его почетным попечителем, известным предпринимателем и меценатом Г.З.Тагиевым. После перехода училища под его опеку, училище переехало в новое учебное здание и его положение начало меняться к лучшему. Была укреплена финансовая база училища, расширены возможности обучения. В результате проделанных работ Г.З.Тагиевым на благо училища, оно превратилось в одно из самых популярных училищ на Южном Кавказе. Год за годом успехи училища ускорили приток сюда учеников. В 1897 году в училище обучалось 27 учеников, а через 15 лет их число увеличилось до 378. Г.З.Тагиев уделял особое внимание развитию училища и оказывал безвозмездную финансовую поддержку в его строительстве, а также и самим учащимся.

При написании статьи, наряду с вновь введенными архивными документами, были использованы материалы прессы исследуемого периода, а также работы, написанные об упомянутом училище.

Ключевые слова: Северный Азербайджан, город Баку, средне-техническое училище, образование, почетный попечитель, меценат

Giriş

1888-ci il aprelin 26-da Bakı şəhərində sənət məktəbinin açılmasına icazə verilən nizamnaməsi təsdiq olundu. Aleksandrın adını daşıyan sənət məktəbinin noyabrın 8-də təntənəli rəsmi açılışı oldu. Dördillik tədris kursu nəzərdə tutulan bu

məktəbdə xarrat-dülgər, dəmirçi və çilingər peşələri öyrədilirdi. 1896-cı ildə sənət məktəbinin bazasında aşağı texniki peşə məktəbi təşkil edildi. Aşağı texniki peşə məktəbinin yaradılması ilə əlaqədar olaraq mövcud sənət məktəbi aşağı sənət məktəbinə çevrildi və həmin məktəbin tabeliyinə keçdi. 1905-ci il yanvarın 1-dən bu məktəb Bakı orta texniki peşə məktəbi kimi fəaliyyətini davam etdirdi. 1914-cü ilin yanvarından bu məktəb Bakı Alekseyev orta texniki peşə məktəbi adlandırıldı. Məktəbin direktorları 1883-1906-cı illərdə M.İ.Mixalevski, 1906-1908-ci illərdə V.F.Danilov, 1908-ci il noyabrın 22-dən D.V.Bryanov olmuşdur. H.Z.Tağıyev 1897-ci ildən 1918-ci ilədək bu məktəbin fəxri himayəçisi olmuşdur.

Dövrünün tanınmış xeyriyyəçisi və mesenat, Qafqaz müsəlmanlarının fəxri, ilk müsəlman xeyriyyə cəmiyyətinin təsisçilərindən olan H.Z.Tağıyev yalnız Şimali Azərbaycanda deyil, habelə Rusiyada da özünün xeyirxah əməlləri ilə məşhur idi. O, hətta Qacar, Osmanlı dövlətlərində və habelə Pakistanda xeyriyyəçi kimi tanınırdı. Vəsaiti hesabına biri-digərindən gözəl binalar inşa etdirmiş, şagird və tələbələrə təhsil vermiş bu şəxsiyyət haqqında çoxlu əsərlər yazılmış və hal-hazırda da yazılır. Həm də böyük himayəçi kimi ondan yardım istəyən məktəbləri himayəyə götürmüş və həmin məktəblərdə təhsil alan imkansız şagirdlərə maliyyə yardımı göstərmişdir. Onun himayəyə götürdüyü məktəblərdən biri də Bakı orta texniki peşə məktəbi olmuşdur.

Hacı Zeynalabdin Tağıyevin peşə məktəbinin himayəçisi seçilməsi

Məktəb darısqal binalarda yerləşdiyinə görə, 1893-cü ildə məktəb rəhbərliyi tərəfindən yeni məktəb binasının tikintisi ilə bağlı məsələ qaldırılmasına baxmayaraq, uzun sürən müzakirələrdən sonra 1895-ci ildə məktəbin yeni tədris binasının tikintisinə 60 min rubl verilməsi qərara alınmışdı. 1896-cı ildə məktəb binasının tikintisinə dəmir yolu vağzalına yaxınlığında torpaq sahəsi də ayrılmışdı.¹

Lakin məktəbin yeni tədris binasının tikintisi gecikirdi. 1897-ci ildə məktəb rəhbərliyi yenidən məktəb binasının tikintisi məsələsini qaldırmalı oldu. Məktəb binasının tikintisini sürətləndirmək məqsədilə yuxarı dairələr H.Z.Tağıyevi bu işə cəlb etmək üçün onu Xalq Maarif Nazirliyinin 1897-ci il 30 aprel tarixli 11 236 sayılı qərarı ilə üç illiyə məktəbin fəxri himayəçisi kimi təsdiq etdi.²

Qeyd edək ki, hələ 1898-ci ilin martın 26-da Bakı şəhər dumasının təhsil komissiyasının iclasında Tiflisdə politexnikumun açılması məsələsi müzakirəyə çıxarılanda komissiya üzvlərinin böyük əksəriyyəti bunun Bakıda açılmasının qəti tərəfdarı kimi çıxış etmişdilər. İclasda Politexnikumun Bakıda tikiləcəyi təqdirdə H.Z.Tağıyev 100 min, Fərrux bəy Vəzirov isə 1000 rubl ödəyəcəyini bildirmişdilər.³ Politexnikum məsələsi həlli olmayan bir məsələyə çevrilmişdi. Hökumət öncə ali təhsil ocağını diyarın inzibati mərkəzi olan Tiflisdə açılmasına üstünlük versə də,

¹ Иван Демин, **Бакинское средне-техническое училище, исторический очерк, 1888-1913**. Баку, Типография Союз, s.18.

² Послужной список почетного попечителя Бакинского технического училища, потомственного почетного гражданина, Бакинского первой гильдии купца Гаджи Зейнал Абдин Тагиева, составлен 25-го декабря 1904 года. **Azərbaycan Respublikası Dövlət Tarix Arxivi (ARDA), F.311, siy.1, iş 247, v.8.**

³ К открытию политехникума на Кавказе. **Каспий**, 28 марта 1898 года.

sonralar Cənubi Qafqaz diyarı üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini, bu işin əngəlləməsinə çalışmışdı. 1914-cü il mayın 4-də institutun təməlqoyma mərasimi də keçirilmişdi.⁴ Lakin Cahan müharibəsinin başlaması politexnikumun tikintisi məsələsini tamamilə gündəmdən çıxartdı. Politexnikumun tikintisi məsələsi ilə bağlı gürcülər və ermənilər dəfələrlə milli mübahisə qaldırmışdılar. Belə ki, gürcülər institutun şəhərin Saburtala (Tiflisin qərb ətrafı), ermənilər isə Novtlun (Tiflisin şərq ətrafı) ərazisində tikilməsini istəyirdilər. Belə vəziyyət institutun inşasını daha da uzadır və çətinləşdirirdi.⁵ Azərbaycan Demokratik Respublikası qurulandan sonra hökumətin qarşıya qoyduğu məsələlərdən biri də respublikada ali təhsilin təşkili məsələsi idi. Ona görə də, 1918-ci ildə Azərbaycan hökuməti Tiflis politexnikumun maliyyələşdirilməsi məsələsini müzakirə etdikdən sonra, maarif naziri N.Usubbəyov İnstitutun Azərbaycan ərazisinə keçiriləcəyi təqdirdə onun bütün lazımi xərclərini öz öhdəsinə götürəcəyini bəyan etmişdi.⁶

Politexnikumun Bakıda açılmasının qeyri-mümkünlüyünə əmin olan H.Z.Tağıyev yeni tikiləcək məktəb binasını ali təhsil ocağı standartlarına cavab verən məktəb üslubunda inşa etdirmək niyyətində idi. Ona görə də o, şəhər dumasının növbəti yığıncağında məktəb binasının tikintisinin gecikməsi haqqında məsələni gündəmə gətirdi və 140 min rubl ayrılmasını təklif etdi, əlavə olaraq 60 min rublun verilməsini bildirdi. Şəhər dumasının elə həmin iclasında onun inadkarlığı nəticəsində binanın tikintisi üçün nəzərdə tutulan 2 740 kv. sajən torpaq sahəsi 3 205 kv. sajənə qaldırılmış oldu.⁷ Bununla da məktəb binasının tikintisi üçün qəti qərar verildi. 1898-ci ilin avqustun 20-də məktəbin yeni binasının tikintisinə başlandı. Məktəb direktoru özünün hesabatında 1899-cu ilin yanvarın 1-də binasının özülünün bütünlüklə hazır vəziyyətə gətirildiyindən, 1900/1901 tədris ilində dərslərin yeni binada keçiriləcəyinə ümid bəslədiyini bildirirdi.⁸ “Kaspi” qəzeti Bakı orta texniki peşə məktəbinin tikintisi ilə bağlı yazırdı: “Binanın özülünün qazılması və tikintisi podratçı Mir İsmayıl Seyid oğlu tərəfindən həyata keçirilir və o, öz işinə başlamışdır. Emalatxanalar üçün nəzərdə tutulan birinci mərtəbənin inşası 1899-cu ilin yanvarın 1-də başa çatdırılmalıdır”.⁹

Bakı şəhər dumasının 1900-cü ilin mayın 11-də keçirilən növbəti iclasında H.Z.Tağıyev tikinti materiallarının qiyməti artdığına görə məktəbin tikinti üçün ayrıldığı 185 000 rublla işlərin başa çatdırmağın qeyri-mümkünlüyünü dilə gətirərək əlavə olaraq 81 010 rubl 50 qəpik ayrılması təklifi ilə çıxış etdi. Dumanın ən fəal üzvlərindən hesab olunan Həsən bəy Zərdabi məktəbinin kirayə vaxtının iyul ayında başa çatdığından binanın tikintisinin tezliklə öz həllini tapa biləcəyinə ümid etdiyini bildirdi. Nəticədə, H.Z.Tağıyevin təklifi yekdilliklə qəbul edildi.¹⁰

⁴ Торжество закладки Кавказского политехникума. **Кавказ**, 6 мая 1914 года.

⁵ Николай Бигаев, **Последние наместники Кавказа (В свете личных воспоминаний) (1902-1917)**. Российский архив: История Отечества в свидетельствах и документах XVIII-XX вв.: Альманах Т. XII. Москва: Студия ТРИТЭ: Рос. Архив, 2003, s.417-418.

⁶ Bakı Dövlət Universiteti, http://bsu.edu.az/ru/content/istoria_bqu17062014045655

⁷ İvan Demin. **A.g.ə.**, s.78.

⁸ **A.g.ə.**, s.27.

⁹ Постройка здания для технического училища. **Каспий**, 29 июля 1898 года.

¹⁰ Думское заседание, 11 мая 1900 года. **Каспий**, 13 мая 1900 года.

Nəhayət ki, 1901/1902-ci tədris ilində məktəb yeni binaya köçə bildi və yeni şəraitdə dərslərin keçirilməsinə başlandı. Lakin məktəbin tikintisi başa çatdırılmasına baxmayaraq, bir sıra işlər yarımçıq qalırdı. Məktəb direktoru M.İ.Mixalevski məktəbin himayəçisi H.Z.Tağıyevə rəsmi ünvanladığı məktubunda 1901-ci ilin sentyabrından məktəbin yeni pəncərəsiz, sobasız, qapısız və damsız, əsasən də vacib avadanlığı və həyətdən girişi olmayan binaya köçdüyünü yazırdı.¹¹ Məktəb üçün belə bir çətin zamanda həmişə səxavətliliyi ilə tanınan H.Z.Tağıyev məktəbi köməksiz qoymadı. Məktəbin damı vuruldu, divarları suvandı, səkilərlə təmin edildi və sair işlər görüldü. Həmçinin Şəhər Dumasının məktəbin tikintisi üçün ayırmış olduğu bütün pullar xərcləndiyindən H.Z.Tağıyev məktəbə əlavə olaraq 6 600 rubl məbləğində maliyyə yardımı göstərmişdi.¹² H.Z.Tağıyev bu məktəbin himayəçisi təyin edilməzdən əvvəllər də bu məktəbə maliyyə yardımını əsirgəməirdi. Belə ki, o, 1896-cı ildə Bakı şəhər sənət məktəbi aşağı peşə məktəbinə çevrildiyi zaman bu məktəbə 3 500 rubl məbləğində ianə vermişdi.¹³ Sonrakı illərdə də onun tərəfindən 1897-ci ilin sentyabrın 5-də məktəbin xeyrinə 100 rubl, 1898-ci ilin martın 4-də 2000 rubl, 1900-cü ilin fevralın 8-də 25 rubl,¹⁴ məktəbin köhnə şagird oturmaqlarının təmirinə 1902-ci ilin 153 rubl, martın 10-da 350 rubl, dekabrın 14-də 6 000 rubl, müxtəlif vaxtlarda məktəbin ehtiyaclarına 4787 rubl 6 qəpik¹⁵ ödənilmişdi.

Məktəbin fəxri himayəçisi H.Z.Tağıyev məktəbin inkişafı naminə göstərdiyi böyük səylərinə və xüsusi zəhmətinə görə, 1902-ci ilin mayın 6-da ikinci dərəcəli Müqəddəs Stanislav ordeni ilə təltif olunmuş, həmin ilin mayın 18-də yenidən üç illiyə həmin məktəbin fəxri himayəçisi təsdiq edilmişdi.¹⁶

1900-cü ildə bu məktəbin altı sinifli orta texniki peşə məktəbinə çevrilməsi ilə bağlı məsələ qaldırıldı. Lakin bu məsələ uzadılırdı. Məktəbin tədris planı və proqramı hazırlanmış və Rusiya Texniki Cəmiyyətinin Bakı bölməsinin texniki təhsil daimi komissiyasında müzakirə olunmuşdu. Müzakirədə Bakının tanınmış mühəndisləri daha vacib, xüsusilə neft texnologiyası və kimyası fənlərin tədrisinə üstünlük verilməsi təklif etmişdilər.¹⁷ Məktəbin orta texniki peşə məktəbinə çevrilməsi məsələsi ilə bağlı Qafqaz Tədris Dairəsinə müraciət göndərildi. Lakin Qafqaz Tədris Dairəsinin Xalq Maarif Nazirliyinə ünvanladığı məktəbin orta texniki peşə

---

¹¹ İvan Demin. **A.g.k.**, s.32-34.

¹² **A.g.k.**, s.79.

¹³ **A.g.k.**, s.78.

¹⁴ Сведения о пожертвованиях, сделанных почетным попечителем действительным статским советником Гаджи Зейнал Абдин Тагиевым в пользу средних учебных заведений Кавказского Учебного Округа за время 1891 года до настоящего времени. – **Azərbaycan Respublikası Dövlət Tarix Arxivi (ARDTA)**, F.314, siy.1, iş 329, v.27-33.

¹⁵ **ARDTA. A.g.a.**, v.33-73.

¹⁶ Послужной список почетного попечителя Бакинского низшего технического училища, потомственного почетного гражданина, Бакинского первой гильдии купца Гаджи Зейнал Абдин Тагиева, составлен 25-го декабря 1904 года. **ARDTA**, F.311, siy.1, iş 247, v.9.

¹⁷ Адольф Гухман. **Обзор работавших при отделении комиссии за истекшие 25 лет (1879-1904)**, s.267.

məktəbinə çevirmək haqqındakı müraciəti təəssüflə qarşılandı. Yaponiya ilə müharibənin getdiyi bir vaxtda Maliyyə Nazirliyi Bakıda orta texniki peşə məktəbin yeni korpusunun tikintisi üçün tələb olunan 35 min rubl vəsaitin ayırması iqtidarında olmadığını bildirərək, maliyyə vəsaiti ayırmasından imtina etdi. Bu zaman həmin məsələ ilə bağlı Bakıya gəlmiş Rusiya sənaye məktəblərinin müfəttişi N.F.Rudolf aşağı məktəbin orta məktəbə çevirməsi haqqında məsələnin həlli üçün lazımı məbləği xahişlə məktəbin himayəçisi H.Z.Tağıyevdən istədi. Səxavətli xeyriyyəçi bunu gözləyirdi və lazımı məbləği verməyə razılaşdı.¹⁸ Rusiyada nəşr olunan "Etnoqrafik təsvir" jurnalı yazırdı: "Belə bir çətin vaxtda varlı Bakı müsəlmanı olan Tağıyev bütün xərcləri (40-50 min rubl) öz boynuna götürdü ki, təki bu məktəb tezliklə və heç nəyə baxmayaraq fəaliyyət göstərsin".¹⁹

Məktəbin fəxri himayəçisi H.Z.Tağıyev tərəfindən göstərilən səxavətliyi görə minnətdarlıq hissələrini məktəb direktoru M.İ.Mixalevski belə ifadə edirdi: "Sizin etdiklərinizə görə, dərin minnətdarlıq hissələrimi bildirirəm. Bir şeyi deyə bilərəm ki, Siz çox hörmətli Hacı, böyük bir iş gördünüz, bu əsrimizin axırınadək unudulmayacaqdır və Sizin adınız həmişəlik əbədiləşmişdir. İki-üç il keçməz ki, Sizin sayənizdə tikilən bizim elm və zəhmət məbədimiz (şagirdlərlə – müəl.) o qədər dolacaqdır ki, bu nəhəng binanın heç bir guşəsi boş qalmayacaqdır. ... bunu Siz öz işinizlə bu ilin iyunun 22-də verdiyiniz qərarınızla etdiniz. Böyük işlərə dahilər qadırdırlar və onların gördüyü əməllər heç vaxt itməyəcəkdir. Allah Sizə can sağlığı, güc, ruh yüksəkliyi, enerji dolu həyat və başladığımız bütün işlərinizdə və fəaliyyətinizdə çoxlu müvəffəqiyyətlər versin, ailəniniz gələcəyi naminə Sizin sərvətiniz dəfələrlə artsın".²⁰ Bakı şəhərində baş verən hadisələri yaxından izləyən Kaspi qəzeti bundan xoşhal olmuşdu. Qəzet oxucularını sevindirmək üçün H.Z.Tağıyevin məktəbin təkmilləşdirməsinə razılığın verdiyini onun öz sözləri ilə yazırdı: "... yalnız Bakıda və Bakı quberniyasında deyil, habelə Qafqaz diyarında orta savadlı texniklərə böyük ehtiyac olduğunu nəzərə alaraq, dövlətin düşdüyü belə ağır şəraitdə hazırkı binanın orta texniki məktəbə çevrilməsi üçün bütün xərcləri öz üzərimə götürdüyümü bildirirəm".²¹ 1909 və 1910-cu illərdə H.Z.Tağıyev məktəbin orta texniki peşə məktəbə çevrilməsi haqqında 1904-cü il 22 iyun tarixli məktubunda öz vəsaiti hesabına məktəbin ikinci mərtəbəsinin qaldırılacağı, kimya laboratoriyasını lazımi avadanlıqlarla təmin ediləcəyi və məktəbin bu və ya digər ehtiyaclarına maliyyə yardımını göstəriləcəyi ilə bağlı Xalq Təhsil Nazirliyinə verdiyi vədinə əməl edərək məktəbə 50 min rubla qədər pul vermişdi.²² Beləliklə, əldə etdiyimiz arxiv materialları H.Z.Tağıyev tərəfindən məktəb binasının tikintisinə və məktəblə bağlı digər məsələlərin həllinə 1912-ci ilədək bütövlükdə 52 min 577 rubl məbləğində yardım göstərdiyi məlum olur.²³

¹⁸ İvan Demin. **A.g.k.**, s.47.

¹⁹ Агафангел Крымский, **Школа, образование и литература у российских мусульман**, с.16.

²⁰ İvan Demin. **A.g.k.**, s.47-48.

²¹ Местная летопись. **Каспий**, 24 июля 1904 года.

²² İvan Demin. **A.g.k.**, s.79.

²³ Конфиденциально его превосходительству господину попечителю Кавказского Учебного округа. **ARDTA, F.314, siy.1, iş 329, 11 arx.**

Bakı şəhər orta texniki peşə məktəbin inkişaf etdirilməsindəki xidmətlərinə görə 1911-ci ilin oktyabrın 7-də Qafqaz canişini İ.İ.Voronsov-Daşkov tərəfindən məktəbin Pedaqoji Şurası qarşısında fəxri himayəçisi H.Z.Tağiyevin portretinin məktəbin akt zalında qoyulması və məktəb üçün əlavə olaraq inşa edilmiş hissəsinə “Həqiqi Dövlət Müşaviri Tağiyev adına kimya laboratoriyası” adının verilməsi haqqında məsələ qaldırıldı.²⁴ Məktəbin Pedaqoji Şurası canişin İ.İ.Voronsov-Daşkovun təklifini böyük razılıqla həyata keçirdi.

Məktəbin inkişaf etdirilməsindəki xüsusi xidmətlərinə yüksək dəyər verən hökumət 1914-cü ildə H.Z.Tağiyevi yenidən, növbəti dəfə məktəbin fəxri himayəçisi təyin edir.²⁵ Məktəb bütün Qafqazda məşhur olduğuna görə onun işi ilə maraqlananlar da çox olurdu. Bu təsadüfi deyildi. Məktəb Bakıda fəaliyyət göstərən digər məktəblərdən kəskin fərqlənirdi. Bu məktəb şagirdləri və müəllimlərin xüsusi məktəb forması var idi. H.Z.Tağiyevin himayəçiliyi dövründə ilk dəfə, 1898-ci ildə Peterburqdan məktəbin həm şagirdləri və həm də müəllimləri üçün xüsusi məktəb formaları gətirilmişdi.²⁶ Yeni binada dərslərin keçirilməsinə başladığı zaman Tiflisdə keçirilən “Qafqaz sənaye və kənd təsərrüfatı yubiley sərgisində” iştirak etmiş və oraya təqdim olunan məktəb şagirdlərinin əl işlərinə görə ekspert komissiyası məktəbi qızıl medala layiq görmüşdü.²⁷ H.Z.Tağiyev sərgidə iştirak etmək üçün oraya gedən məktəb şagirdlərinə 200 rubl yol xərci vermişdi.²⁸

1914-cü ilin yanvarın 16-da bu peşə məktəbin Alekseyev adlandırılması²⁹ çoxlarının marağına səbəb olmuşdu. Belə ki, həmin ilin oktyabrın əvvəllərində Dövlət dumanın üzvü D.D.Starçoqanov və şəhər qırmızı xaçın sədri Q.A.Arzımanov bu məktəbdə olmuş və şagirdlərin əl işlərinə baxış keçirmişdi.³⁰ 1915-ci ildə knyaginya Anastasiya Nikolayevna Tiflisdə səfərdə olduğu zaman H.Z.Tağiyevin himayəçisi olduğu peşə məktəbində təhsil alan dağıstanlı şagird Kazbek Qaziyevin, Abdulla Şahbazovun tədris etdiyi emalatxanasında 1914-cü ildə hazırladığı qabda duz-çörək təqdim olunmuşdu. Qabın üzərində ərəb dilində “Allah dünyasının bütün

---

²⁴ İvan Demin. **A.g.k.**, s.79.

²⁵ Доклад исправляющего должности управляющего делами совета министров И.Лодыженского «Об утверждении действительного статского советника Тагиева почетным попечителем Бакинского среднего технического училища», 16 августа, 1914 года. **Российский Государственный Исторический Архив (РГИА)**, Ф.1276, оп. 19, дело 973, л.3. <https://www.prilib.ru/item/407413>

²⁶ Местная летопись. Новая форма. **Каспий**, 15 апреля 1898 года.

²⁷ İvan Demin. **A.g.k.**, s.1.

²⁸ Объявление благодарности. **Циркуляр по управлению Кавказским Учебным Округам за 1901 г.** Тифлис: Типография канцелярии главноначальствующего гражданской частью на Кавказе, 1901, с.1280.

²⁹ Высочайшие повеления. О присвоении Бакинскому среднему механико-техническому строительному училищу наименования «Алексеевское». 16 января 1914 года. **Циркуляр по управлению Кавказским Учебным Округам за 1914 год.** Тифлис: 1914, с.3.

³⁰ По Кавказу. **Кавказ**, 15 октября 1914 года.

insanları sizi təbrik edir və Allahdan sizi bütün bələlərdən qorumağı arzulayır. Bakı, 1333” yazılmışdı.³¹

Peşə məktəbdə təhsil alan şagirdlərə maliyyə yardımlarının göstərilməsi

H.Z.Tağıyev bu məktəbin fəxri himayəçisi təyin olunduğu vaxtdan və hələ ondan öncə də məktəbə böyük qayğı ilə yanaşmış və yeri gələndə burada təhsil alan şagirdlərə təmənnasız maliyyə yardımı göstərmişdir. 1896-cı ildə məktəbdə təhsil alan imkansız şagirdlərə 100 rubl yardım vermişdi.³² 1897-ci ildə məktəbin nəzdindəki sənət məktəbində təhsil alan 4 şagirdə və Qonaqkənddən gələn şagirdə paltar və s. üçün məktəb direktoruna 234 rubl ianə ödəmişdi.³³ Lakin digər mənbədə 1897-ci ilin oktyabrın 5-də 6 nəfər şagirdin təhsil haqqı olaraq 482 rubl³⁴ verdiyi məlum olur. 1898-ci ildə təhsil haqqı olaraq 682 rubl³⁵ ödənilmişdi. 1898-ci ildə o, məktəbə yeni qəbul olunmuş axtılı Əhməd Əfəndiyevə ayrıca 200 rubl təqaüd olaraq məktəb müdiriyyətinə təqdim etmişdi. “Kaspi” qəzetinin yazdığına görə 1898-ci ildə onun təqaüdü hesabına məktəbdə 4 şagird müsəlman uşağı təhsil alırdı.³⁶ 1899-cu ilin oktyabrın 29-da növbəti ilin sentyabrın 1-dək şagirdlərin təhsil haqqı olaraq 1050 rubl, oktyabrın 3-də isə 825 rubl vermişdi.³⁷ “Kaspi” qəzeti məktəbin himayəçi H.Z.Tağıyev həmin məktəbin direktoruna məktəbdə təhsil alan şagirdlərdən birinə, sənət məktəbinin 3 şagirdinə və bu məktəbin hazırlığında təhsil alan bir nəfər şagirdə təhsil haqqı olaraq 825 rubl ödədiyini yazırdı.³⁸ 1900-cü ildə burada təhsil alan M.K.Rizayevə 30 rubl, 1901-ci ildə isə 1900-1901-ci ilin ikinci tədris ilinə 30 rubl, 1902-ci ilin oktyabrın 16-da məktəbdə təhsil alan müsəlman şagirdin 1902-1903-cü tədris ilinin təhsilinə 1 150 rubl, 1903-cü ilin yanvarın 10-da Axundova 15 rubl təhsil haqqı, mayın 25-də məktəbdə gecənin keçirilməsinə 25 rubl, sentyabrın 30-da təqaüd olaraq 275 rubl, 1904-cü ilin martın 16-da məktəbdə gecənin keçirilməsinə 25 rubl, martın 23-də təhsil alan müsəlman şagirdlərinə təqaüd olaraq 622 rubl, 1905-ci ilin fevralın 1-də təhsil alan müsəlman şagirdlərinə təqaüd olaraq 840 rubl, 1906-cı ilin noyabrın 9-da məktəbin şagird yeməxanasına 300 rubl, 1908-ci

³¹ Николай Рудольф, **Особые случаи в жизни учебных заведений**. Тифлис: Типо-литография и переплетная т-ва «Либерман и Ко», 1915, с.3.

³² Местная летопись. **Каспий**, 24 декабря 1896 года.

³³ Местная летопись. **Каспий**, 10 октября 1897 года.

³⁴ Сведения о пожертвованиях, сделанных почетным попечителем действительным статским советником Гаджи Зейнал Абдин Тагиевым в пользу средних учебных заведений Кавказского Учебного Округа за время 1891 года до настоящего времени. **АРДТА, ф. 314, сй. 1, іш 329, v.27-33.**

³⁵ Отчет по пожертвованиям, поступившим за 1898 год в пользу недостаточных учеников технического училища, ремесленной при нем школы и курсов практикантов. **Каспий**, 5 марта 1899 года.

³⁶ Местная летопись. Пожертвования. **Каспий**, 10 октября 1898 года.

³⁷ Сведения о пожертвованиях, сделанных почетным попечителем действительным статским советником Гаджи Зейнал Абдин Тагиевым в пользу средних учебных заведений Кавказского Учебного Округа за время 1891 года до настоящего времени. **АРДТА, ф. 314, сй.1, іш 329, v.27-33.**

³⁸ Местная летопись. **Каспий**, 5 октября 1900 года.

ilin yanvarın 2-də məktəbin xeyriyyə teatrına 25 rubl, noyabrın 12-də bu məktəbdə təhsil alan imkansız şagirdlərə teatr biletlərinə 10 rubl, 1909-cu ilin oktyabrın 13-də məktəbin şagirdləri Ağabəy Şəmşirova və Hacıbaba Əliyevə təhsil haqqı olaraq 50 rubl, 1911-ci ilin fevralın 17-də məktəbdə gecənin keçirilməsinə 100 rubl, noyabrın 10-da tamaşa biletlərinin alınmasına 12 rubl 70 qəpik, fevralın 3-də məktəbdə gecənin keçirilməsinə 25 rubl ödəmişdi.³⁹

1908-1911-ci illərdə məktəbdə təhsil alan Əbdülsəməd Məmmədyarova və Mixail Qubiyevə 655 rubl 90 qəpik yardım göstərilmişdi. Yardımın xeyli hissəsi təqaüd olaraq verilmişdi. 1908 üçün dekabrın 31-də Məmmədyarova təqaüd olaraq 86 rubl, 1909-cu ilin dekabrın 31-də Qubiyevə və Məmmədyarova maddi yardım olaraq 104 rubl, 1910-cu ilin dekabrın 28-də Məmmədyarova yardım olaraq 197 rubl 90 qəpik, Qubiyevə təqaüd və yardım olaraq 60 rubl, 1911-ci ilin noyabrın 22-də Məmmədyarova məktəb paltarının və ləvazimatlarının alınmasına 56 rubl noyabrın 26-da isə ayaqqabıların alınmasına 10 rubl, dekabrın 31-də Qubiyevə təqaüd olaraq 60 rubl, martın 31-də təqaüd olaraq Əbdülsəməd Məmmədyarova 67 rubl, Qubiyevə 15 rubl⁴⁰ ödənilmişdi.

1897-ci ildə Bakıda yaşlı müsəlmanlar üçün axşam kurslarının təşkili məsələsi gündəmə gəldi. Bu elə ilk gündən müsəlmanların böyük marağına səbəb oldu: “Kursların açılması xəbəri müsəlmanlar arasında ildırım sürəti ilə yayıldı və məktəbin dəftərxanası səhər tezdən axşamədək kursa daxil olmaq həsrətində olanlarla dolu olurdu”.⁴¹ 1897-ci ilin oktyabrın 7-dən başlayaraq məktəbdə yaşlı müsəlmanlar üçün axşam kursların həyata keçirilməsinə başlandı. Məktəbə axşam kursuna gələn 160 nəfər dinləyici şöbələr üzrə bölünmüş və onlara təmənnəsiz olaraq kitablar və dərs ləvazimatları verilmişdi. H.Z.Tağıyev bu tədbirin həyata keçməsinə 1 000 rubl ödəniş etmişdi.⁴² 1898-ci ildə axşam kursların saxlanmasına o, 300 rubl⁴³ maliyyə yardımını göstərmişdi. Bu kursların davamlı olması üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirilməsinə başlandı. 1897-1898-ci dərs ilində kursların nəfəni verilən teatr tamaşaları (o cümlədən 2 tamaşa Azərbaycan dilində) müsəmirə və ayrı-ayrı ianələrdən 2 530 rubl 90 qəpik pul toplanmışdı.⁴⁴ 1899-cu ilin 9 mart Novruz bayramı nümunəsində ictimai yığıncaqlar zalında keçirilən ümumi qurultayda toplanan ianələrin axşam kursların saxlanmasına verilməsi nəzərdə

---

³⁹ Сведения о пожертвованиях, сделанных почетным попечителем действительным статским советником Гаджи Зейнал Абдин Тагиевым в пользу средних учебных заведений Кавказского Учебного Округа за время 1891 года до настоящего времени. **ARDTA, f.314, siy.1, iş 329, v.33-73 arx.**

⁴⁰ Сведения о пожертвованиях, сделанных почетным попечителем действительным статским советником Гаджи Зейнал Абдин Тагиевым в пользу средних учебных заведений Кавказского Учебного Округа за время 1907 года до настоящего времени. **ARDTA, f. 314, siy. 1, iş 329, v.8-10.**

⁴¹ Hüseyn Əhmədov, **XIX əsr Azərbaycan məktəbi**. Bakı, Beynəlxalq Universitet, 2006, s.203.

⁴² Местная летопись. **Каспий**, 9 октября 1897 года.

⁴³ Местная летопись. Пожертвования. **Каспий**, 10 октября 1898 года.

⁴⁴ Hüseyn Əhmədov. **A.g.k.**, s.204.

tutulurdu.⁴⁵ Hüseynqulu Sarabski bu kurslarda təhsil almışdı. O, öz xatirələrində yazırdı: “Bir gün məhəllə uşaqlarından biri mənə dedi ki, Hacı Zeynalabdin Tağıyev axşam kursu açıbdır, tanımadığıma görə Məmmədbağır məni aparıb Balaxanski küçəsində olan sovet məktəbi yanındakı axşam kursuna yazdırdı. Kursu 10 yaşından 25 yaşına qədər olanlar qəbul edirdilər. Müəllimlər Mirzə Məhəmmədhəsən Əfəndiyev, Bədəl bəy Bədəlbəyov və Şükür bəy Əfəndiyev idi. Rus dilinə həvəsli olduğuma görə bir dərs belə buraxmazdım. Sınıfda birinci şagird sayılırdım. Müəllimlər mənim xətrimi çox istəyirdilər. İlin axırında bizi imtahan elədilər. İmtahan komissiyası bu adamlardan ibarət idi. Nəriman Nərimanov, Sultanməcid Qəniyev, Həsən bəy Məlikov, məktəb müdiri (himayəçisi) Hacı Zeynalabdin Tağıyev. Ayın axırında axşam saat 8-də bizi müəllimlərimizlə bərabər imtahana apardılar. İki gündən sonra gəlib vəsiqəmi aldım. Mənə dedilər ki, gələn il səni ikinciyə götürəcəyik. 1898-ci ildə axşam kursu açılmış elan olundu. Mən də işləmişdim. Bir qədər pulum vardı. Özümə bir dəst paltar alıb, birçəyimi qırxdıqdan sonra Balaxanski küçəsində yerləşən məktəbə getdim. Müəllimlər dedilər sən ikinciyə keçmişən. Həbib bəyin məktəbinə get. Dərslər başlandı. Əlicabbar İsmayılov və Həbib bəy Mahmudbəyov bizə dərs deyirdi. Bu il o qədər adam var idi ki, sinif tutmayırdı. Lakin ilin yarısında şagirdlər yarıya qədər azaldı. Əlicabbar bizə dərsdən qabaq bir saat mühazirə söyləyirdi. Həbib bəy hərdən bir gəlib dərslərimizə qulaq asardı”.⁴⁶ Tanınmış şair Nəcəfzadə bəy Şeyda da H.Z.Tağıyevin açdığı axşam kurslarında təhsil almışdır. O, iyirmi beş ilə yaxın Quberniya idarəsində tərcüməçi vəzifəsində çalışmışdı⁴⁷ və s.

1898-ci ildən etibarən məktəbin nəzdində çilingər, tornaçı, mexaniki-tornaçı, dəmirçi və çilingər-model emalatxanaları fəaliyyətə başlaması bu ixtisasları tədris edən mütəxəssisə ehtiyac yaratmışdı. Bu səbəbdən məktəb müdiriyyəti məktəbin yetirməsi olan Mahmud Səlimovu Peterburqa ixtisas artırma kurslarına göndərmək qərarına gəldi. Məktəb direktorunun bu qərarını müsbət dəyərləndirən məktəb himayəçisi H.Z.Tağıyev bunun üçün 399 rubl vermişdi.⁴⁸

H.Z.Tağıyevin təşəbbüsü ilə 1898-ci ilin sentyabrın 29-dan oktyabrın 7-dək məktəbinin nəzdindəki sənətkarlıq məktəbində təcrübə kursların həyata keçirilməsinə başlandı. Bunun üçün kurslara gələnlərin xeyrinə ianələr toplanmışdı ki, toplanmış 1 089 rubl ianənin 482 rublunu H.Z.Tağıyev vermişdi.⁴⁹ H.Z.Tağıyevin söyləri nəticəsində digər təşkilatlardan da məktəbə ianələr daxil olurdu. Belə ki, “Rus neftinin və maye yanacağıın emalı cəmiyyəti”nin Bakı kontoru tərəfindən məktəbin sənətkarlıq şöbəsində təhsil alan şagirdlərə və orada təcrübə keçənlərə yanvar ayı üçün 100 rubl ianə edilmişdi. Bundan əlavə məktəbin yeməxanasının təşkili fondu təşkil olunmuşdu ki, H.Z.Tağıyev tərəfindən həmin fonda 50 rubl ianə vermişdi. Fonda daxil olmuş ianələrdən toplanan 620 rublun 600 rublu məktəb

⁴⁵ Местная летопись. **Каспий**, 12 января 1900 года.

⁴⁶ Hüseynqulu Sarabski. **Köhnə Bakı**. Bakı, Yazıçı, 1982, s.23-24.

⁴⁷ Savalan Fərəcov Ənvər Çingizoğlu. Nəcəfzadə və Əbülfət Vəli qardaşları. **Mədəniyyət**, 1 iyun 2011-ci il.

⁴⁸ Местная летопись. Командировка. **Каспий**, 29 мая 1898 года.

⁴⁹ Местная летопись. Пожертвования. **Каспий**, 10 октября 1898 года.

müdiriyyəti tərəfindən Dövlət bankının Bakı şöbəsinə verilmiş və 4 faizli dövlət rüsumlu biletdə edilmişdi. Qalan 20 rubl məktəbin dəftərxana kassasına verilmişdi.⁵⁰

H.Z.Tağıyevin himayəçisi olduğu dövrdə məktəbdə 1897-ci ildə 27, 1898-ci ildə 38, 1899-cu ildə 87, 1900-cü ildə 83, 1901-ci ildə 95, 1902-ci ildə 150, 1903-cü ildə 124, 1904-cü ildə 117,⁵¹ 1905-ci ildə 116, 1906-cı ildə 91, 1907-ci ildə 168, 1908-ci ildə 224, 1909-cu ildə 206, 1910-cu ildə 253, 1911-ci ildə 284, 1912-ci ildə 349, 1913-cü ildə isə 378 şagird⁵² təhsil almışdır.

Nəticə

Beləliklə, dərissə sinif otaqlarından ibarət kirayə edilmiş binada yerləşən məktəb H.Z.Tağıyevin fəaliyyəti hesabına daha geniş və yaraşığıl otaqları və habelə həmin dövr üçün müasir avadanlıqlarla təmin olunmuş yeni tikilən binaya köçürüldü. H.Z.Tağıyev məktəbin nəfəsinə və eyni zamanda burada təhsil alan imkansız şagirdlərə maliyyə yardımını göstərmişdir. H.Z.Tağıyevin fəxri himayəçisi olduğu, tikintisinə və bir çox şagirdlərin təhsilinə minlərlə rubl ianə ayırdığı bu məktəb nəhayət, 1918-ci ildə politexnik məktəb adlandırıldı. İki ildən sonra onun çoxdan arzuladığı ali məktəbə – Bakı Politexnik İnstitutuna çevrildi.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI – REFERENCES

1. Bakı Dövlət Universiteti. http://bsu.edu.az/ru/content/istoria_bqu17062014045655, son istifadə 12 dekabr 2022-ci il.
2. Hüseyn Əhmədov. **XIX əsr Azərbaycan məktəbi**. Bakı: Beynəlxalq Universitet, 2006, 576.
3. HüseynSarabski. **Köhnə Bakı**. Bakı: Yazıçı, 1982, 253 s.
4. Savalan Fərəcov, Ənvər Çingizoğlu. Nəcəfqulu və Əbülfət Vəli qardaşları. **Mədəniyyət**, 1 iyun 2011-ci il.
5. Агафангел Крымский. Школа, образование и литература у российских мусульман. **Этнографическое обозрение**. 1904, №4, с.1-23.
6. Адолф Гухман. **Обзор работавших при отделении комиссии за истекшие 25 лет (1879-1904)**. Баку: 1905, 311 с.
7. Высочайшие повеления. О присвоении Бакинскому среднему механико-техническому строительному училищу наименования «Алексеевское». 16 января 1914 года. **Циркуляр по управлению Кавказским учебным округом за 1914 год**. Тифлис: Типо-литография и переплетная т-ва «Либерман и Ко», 1914, с.1-12.

---

⁵⁰ Местная летопись. **Каспий**, 12 января 1900 года.

⁵¹ İvan Demin, **A.g.k.**, s.51.

⁵² İvan Demin, **A.g.k.**, s.67.

8. Доклад исправляющего должности управляющего делами совета министров И.Лодыженского «Об утверждении действительного статского советника Тагиева почетным попечителем Бакинского среднего технического училища», 16 августа, 1914 года. **Российский Государственный Исторический Архив (РГИА)**, Ф.1276, оп.19, дело 973. <https://www.prilib.ru/item/407413> son istifadə 15 yanvar 2023-cü il.
9. Думское заседание, 11 мая 1900 года. **Каспий**, 13 мая 1900 года.
- 10.Иван Демин. **Бакинское средне-техническое училище. Исторический очерк. 1888-1913.** Баку: Типография Союз, 83 с.
- 11.К открытию политехникума на Кавказе. **Каспий**, 28 марта 1898 года
- 12.Конфиденциально его превосходительству господину попечителю Кавказского Учебного округа. **Azərbaycan Respublikası Dövlət Tarix Arxivı(ARDTA), F. 314, siy.1, iş 329.**
- 13.Местная летопись. **Каспий**, 10 октября 1897 года.
- 14.Местная летопись. **Каспий**, 12 января 1900 года.
- 15.Местная летопись. **Каспий**, 24 декабря 1896 года.
- 16.Местная летопись. **Каспий**, 24 июля 1904 года.
- 17.Местная летопись. **Каспий**, 5 октября 1900 года.
- 18.Местная летопись. **Каспий**, 9 октября 1897 года.
- 19.Местная летопись. Командировка. **Каспий**, 29 мая 1898 года.
- 20.Местная летопись. Новая форма. **Каспий**, 15 апреля 1898 года.
- 21.Местная летопись. Пожертвования. **Каспий**, 10 октября 1898 года.
- 22.Николай Бигаев. Последние наместники Кавказа (В свете личных воспоминаний) (1902-1917). **Российский архив: История Отечества в свидетельствах и документах XVIII-XX вв.: Альманах. Т.ХII.** Москва: Студия ТРИТЭ: Рос. Архив, 2003, 402-449, s.417-418.
- 23.Объявление благодарности. **Циркуляр по управлению Кавказским Учебным Округом за 1901 г.** Тифлис: Типография канцелярии главноначальствующего гражданской частью на Кавказе, 1901, с.1279-1280.
- 24.Отчет по пожертвованим, поступившим за 1898 год в пользу недостаточных учеников технического училища, ремесленной при нем школы и курсов практикантов. **Каспий**, 5 марта 1899 года.
- 25.По Кавказу. **Кавказ**, 15 октября 1914 года.
- 26.Послужной список почетного попечителя Бакинского низшего технического училища, потомственного почетного гражданина, Бакинского первой гильдии купца Гаджи Зейнал Абдин Тагиева, составлен 25-го декабря 1904 года. **ARDTA, F.311, siy.1, iş 247.**
- 27.Постройка здания для технического училища. **Каспий**, 29 июля 1898 года.
28. Рудольф Хаметович Нуреев. **Особые случаи в жизни учебных заведений.** Тифлис: Типо-литография и переплетная т-ва «Либерман и Ко», 1915, 12 с.
- 29.Сведения о пожертвованиях, сделанных почетным попечителем действительным статским советником Гаджи Зейнал Абдин Тагиевым в пользу средних учебных заведений Кавказского Учебного Округа за время 1891-го года до настоящего времени. **ARDTA, F.314, siy.1, iş 329.**
- 30.Сведения о пожертвованиях, сделанных почетным попечителем действительным статским советником Гаджи Зейнал Абдин Тагиевым в пользу

средних учебных заведений Кавказского Учебного Округа за время 1907-го года до настоящего времени. **ARDTA, F.314, siy.1, iş 329.**

31. Торжество закладки Кавказского политехникума. **Кавказ**, 6 мая 1914 года.

MÜƏLLİF HAQQINDA MƏLUMAT – INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Niftəliyev Ramil Yüzəhməd oğlu – tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu. Azərbaycan, Bakı.

Niftaliyev Ramil Yuzahmed – Doctor of Philosophy in history, associate professor, A.A.Bakikhanov Institute of History of ANAS. Azerbaijan, Baku.